الفصل الثانی: صیغه امر

❖ مبحث اول: معنای صیغه

مرحوم سید مجاهد در مفاتیح الاصول، می نویسد:

«اعلم أن صیغة افعل و ما فی معناها تستعمل فی معان کثیرة الإیجاب و الندب و الإرشاد و التهدید و الإهانة و الدعاء و الإباحة و الامتنان و الإکرام و التسخیر و التعجیز و التّسویة و الإذن و الاحتقار و التمنی و الإنذار و التأدیب و التکوین و الالتماس و التفویض و التعجب و التکذیب و الاعتبار و المشورة و الإنعام و لا بعد فی إرجاع بعضها إلی بعض.»[1]

توضیح :

۱. گفته اند صیغه امر در معانی کثیره ای استعمال شده است.

۲. این معانی عبارت اند از:

۳. وجوب، استحباب، ارشاد [مثلاً به بطلان و یا جزئیت]، تهدید [اعملوا ما شئتم]، اهانت [ذق انّک انت العزیز الکریم]، دعا [اللهم اغفر لی]، اباحه [کلوا و اشربوا]، امتنان [کلوا ممّا رزقکم الله]، اکرام [ادخلوها بسلام آمنین]، تسخیر (مسخره کردن) [کونوا قردة خاسئین]، تعجیز [فأتوا بسورة من مثله]، تسویه [اصبروا او لا تصبروا]، اذن [امر عقیب حذر]، احتقار [القول ما انتم ملقون]، تمنی [الا ایّها اللیل الطویل الا انجلی، بصبح و ما الاصباح منک بامثل ـ که فرض شده است شب طولانی محال است تمام شود و لذا با امر به آن آرزوی اتمام آن را کرده است]، إنذار [قل تمتعوا، که می ترساند از تمتع به کفر]، تأدیب [پیامبر به ابن عباس: کل ممّا یلیک]، تکوین [کن فیکون]، التماس [کقولک لنذیرک افعل]، تفویض [فاقض ما انت قاضٍ]، تعجّب [قل انظر کیف ضربوا لک الامثال]، تکذیب [قل فأتوا بالتوراة فتلوها ان کنتم صادقین]، إعتبار (عبرت گرفتن) [قل سیروا فی الأرض فانظروا]، مشورت [فانظر ما ذا تری]، انعام.

۴. [زرکشی (م: ۷۹۴) در بحر المحیط[2]، تحسیر (حسرت خوردن) [قل موتوا بغیضکم / و ایضاً اخسئوا فیها]، تصبیر (صبر کردن) [ذرهم یخوضوا و یلعبوا]، و هم چنین خبر را هم اضافه کرده است، [فلیضحکوا قلیلاً و لیبکوا کثیراً (أی: سیضحکون و سیبکون)] و هم چنین تحذیر [تمتعوا فی دارکم ثلاثة ایام ـ که آخر کار به اینجا می رسید] را هم ذکر کرده است.

---

۱. مفاتیح الاصول، ص ۱۱۰

۲. بحر المحیط، ج۲ ص ۹۷

درس خارج اصول استاد سید حسن خمینی

زرکشی همچنین عنوانی را تحت نام «ارادة الامتثال لأمر آخر» مطرح می کند و مثال می زند: (کن عبدالله المقتول و لا تکن عبدالله القاتل = که مراد آن است که سلیم باشد، قتل نکن)]

۵. [مرحوم آخوند ترجّی را هم مطرح می کند]

ایشان سپس می نویسد:

«و قد اختلف القوم فیما هو المعنی الحقیقی منها علی أقوال الأوّل أنها حقیقة فی الوجوب و مجاز فی غیره و هو للشیخ و المحقق و العلامة و صاحب المعالم و الحاجبی و العضدی و الطوسی و البیضاوی و العبری و الأصفهانی کما عن الشافعی و الغزالی و أبی الحسین البصری و أبی علی الجبّائی فی أحد قولیه و هو ظاهر المحکی عن أبی إسحاق الشیرازی و القاضی أبی المطیب السّمعانی و أبی المظفر السّمعانی و الرّازی بل حکی عن أکثر الفقهاء و المتکلّمین بل قیل إنّه مذهب المحققین و بالجملة هذا القول علیه معظم علماء الإسلام .... الثانی أنها حقیقة فی النّدب و هو لأبی هاشم و أبی علی و جماعة من الفقهاء و المتکلّمین فیما حکی عنهم و حکی عن الشافعی أیضا الثالث أنها حقیقة فی الطّلب المشترک بینهما و هو للسیّد عمید الدّین و الخطیب القزوینی و المحکی عن أبی منصور الماتریدی من الحنفیّة و الفاضل صاحب الوافیة و الجوینی و جماعة و اختاره العلامة فی النهایة و المبادی و لکن صرّح بأنه فی الشرح للوجوب و حکاه عن جمیع ممن مضی إلیهم الإشارة الرّابع أنها حقیقة فی الإذن المطلق المجامع للوجوب و الندب و الإباحة و هو محکی عن بعض الخامس أنّها مشترکة بین الوجوب و النّدب لغة و حقیقة فی الأول شرعا و هو للسیّدین المرتضی و ابن زهرة السّادس أنها مشترکة بینهما مطلقا و هو لصاحب المنتخب و المحصول و التحصیل علی ما حکی قیل و هذا المذهب نقله الآمدی فی منتهی السّئول عن الشیعة السّابع أنها مشترکة بینهما و بین الإباحة و التّهدید و نسبه جماعة من العامة منهم الحاجبی إلی الشیعة قال بعض أصحابنا هذا القول مما أنکره المحقّقون من الشیعة فنسبه الحاجبی إلیهم افتراء الثّامن من أنها مشترکة بین الأربعة السّابقة و الإرشاد و هو محکی عن بعض التاسع أنها مشترکة بین الأوّلین من الأربعة و الإرشاد و هو محکی عن قوم و حکی عن الأحکام أنه نسبه إلی الشّیعة العاشر أنّها مشترکة بین الأوّلین و الإباحة و هو محکیّ عن جماعة الحادی عشر أنها مشترکة بین الأحکام الخمسة و هو محکی عن بعض الثانی عشر أنها موضوعة لواحد من الخمسة و لا نعلمه و هو محکی عن بعض و حکی عن الأشعری التردّد بینها لکونها مشترکة بینها و قیل لکونه موضوعا لواحد و لا نعلمه الثالث عشر أنّها حقیقة فی الإباحة و هو محکی عن الشافعی و مالک و أکثر الأشعریة و المعتزلة الرابع عشر أنها مشترکة بین الأوّلین و التّهدید و التعجیز و الإباحة و التکوین و هو محکی عن بعض الخامس عشر أنّها مشترکة بین الطلب و التهدید و التعجیز و الإباحة و التکوین و هو محکی عن الأشعری السادس عشر أنها من اللّه تعالی للوجوب و من النبی صلی اللّه علیه و آله إذا ابتدأ بأمر للنّدب و أمّا أمره الموافق لأمر اللّه تعالی فهو للوجوب و هو محکی عن الأبهری من المالکیة السّابع عشر الوقف بین الوجوب و الندب و هو محکی عن الأشعری و القاضی أبی بکر و الآمدی و الغزالی و حکی الصّفی الهندی عن القاضی و إمام الحرمین و الغزالی أنها للوجوب

أو للندب أو لهما اشتراكا لفظيا أو للقدر المشترک بينهما الثامن عشر الوقف بين كونها للقدر المشترک بين الوجوب و النّدب و بين كونها مشتركة بينهما لفظا و هو محكى عن بعض.» [1]

۱. مفاتيح الاصول، ص ۱۱۰